

Збарзька централізована бібліотечна система
Методично-бібліографічний відділ

Серія: «Визначні постаті країни»

ПЕРШИЙ ПРЕЗИДЕНТ УНР – МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

150 років від дня народження

Біобібліографічна довідка

Збарж – 2016

ББК 91.9

П 26

Укладач: Н. Сенчишин,
*провідний бібліограф методично-
бібліографічного відділу;*

Редактор: Т. Кульпа,
*завідувач методично-бібліографічного
відділу;*

Комп'ютерний набір: Н. Сенчишин,

Відповідальна за випуск: О. Бойко,
директор ЦБС.

П 26 «Перший Президент УНР – Михайло Грушевський» [Текст]: біобібліогр. дов. / Збараж. центр. бібл. сист., метод.-бібліогр. від.; уклад. Н.Сенчишин; ред. Т. Кульпа. – Збараж, 2016. – 16 с.

Видання адресоване учням, студентам, вчителям, та всім, хто цікавиться історією Української держави.

*Михайло Грушевський —
професорський стипендіат
Університету св. Володимира.
Київ, 1893 р.*

Михайло Сергійович Грушевський народився 29 вересня 1866 р. у м. Холмі (тепер місто Хелм на території Польщі). Походив, як пише він у своїй біографії, з бідної родини Грушів (пізніше Грушевських), що гніздилася в Чигиринському повіті. Були це переважно дячки й паламарі. Дід Михайла, Федір, переїхав свого часу під Київ, у село Лісники, що допомогло батькові Грушевському, Сергію Федоровичу, здобути освіту і присвятити себе педагогічній діяльності.

Дитячі роки Михайло провів на Північному Кавказі, куди батько переїхав працювати, - спочатку в Ставрополі, а потім у Владикавказі зрідка відвідуючи Україну.

1880 р. М. Грушевський вступив до Тифліської гімназії, у якій діставав і читав літературу з історії, літератури, етнографії України. У гімназії Грушевський робить і перші спроби пера (написав кілька оповідань, про які схвально відгукнувся І. Нечуй-Левицький). Після закінчення гімназії Михайло мріяв потрапити до Києва. Проте батько довго не погоджувався відпустити хлопця до "матері міст руських", боячись українського запалу Михайла і наляканий тодішніми студентськими "історіями". Однак згодом батько все ж дає згоду на поїздку сина до Києва.

*Михайло Грушевський в
день вступу до
Тифліської гімназії.
1880 р.*

Протягом 1886-1890 рр. Михайло навчався на історико-філологічному факультеті Київського університету. На третьому курсі Грушевський почав виконувати наукову роботу, запропоновану професором Антоновичем, "История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века". Праця отримала золоту медаль, і Михайла залишили при університеті на кафедрі російської історії.

Протягом 1890-1894 рр. Грушевський працював при Київському університеті як професорський стипендіат.

На початку 1891 р. професор Антонович, повернувшись із подорожі у Галичину, запропонував Грушевському очолити кафедру історії України, яку планувалося згодом відкрити у Львівському університеті. Молодий учений прийняв цю пропозицію.

У травні 1894 р. Грушевський захистив дисертацію на ступінь магістра. Того ж року він переїхав до Львова й очолив новостворену кафедру всесвітньої історії з окремим узагальненням історії Східної Європи. Брав активну участь у діяльності Наукового товариства імені Шевченка, очоливши його 1897 року.

Михайло Грушевський з дружиною Марією, 1896 рік.

26 травня 1896 року у місті Скала (нині смт. Скала-Подільська) Михайло Грушевський обвінчався з громадянкою, педагогом і перекладачем Марією Сильвестрівною Вояковською, котра стала його дружиною. В 1900 році в Львові у Грушевських народилася донька Катерина, відома пізніше як етнолог, культуролог, фольклорист і незмінний помічник батька у його науковій роботі.

Катерина Грушевська

Працюючи у Львові, Грушевський гостро відчув ставлення поляків до української культури, українського етносу. З цієї причини погіршилися стосунки Грушевського із польською університетською колегією.

Навіть за несприятливих для роботи умов Грушевський плідно працює. У Львівському університеті він розробив і читав протягом семи семестрів загальний курс історії України. Цей лекційний курс мав стати основою майбутньої книги.

Протягом 1897-1898 рр. Грушевський написав і видав перший том "Історії України-Руси", 1898 р. - другий том, а протягом 1900 р. - третій, що містив давній період історії України.

Починаючи з 1906 р. діяльність Грушевського дедалі більше зміщується до Києва, на Лівобережну Україну. Цього ж року він

їздив до Петербурга і брав участь у роботі української фракції І Державної думи та Українського клубу і редакції заснованого тоді "Украинского вестника".

1907 р. Грушевський у Києві керував Українським науковим товариством (УНТ), яке, за його задумом, мало стати фундаментом майбутньої Академії наук України. 1910 р. Грушевський випустив першу частину першого тому "Киевская Русь", протягом 1913-1914 рр. - два томи "Истории украинского казачества".

Початок Першої світової війни застав Грушевського в Карпатах на відпочинку. Звідти він із сім'єю від'їжджає до Відня, а потім через Італію та Румунію повертається до Києва. У середині грудня 1914 р. Грушевського заарештовують, обвинувачуючи у причетності до створення Легіону Українських січових стрільців. У лютому 1915 р. М.С. Грушевського висилають етапом до Сибіру як українського сепаратиста і "мазепинця". Проте заслання в Сибір замінили засланням до м. Симбірська, де Грушевський прожив до осені 1915 р. Згодом його переводять до Казані, а потім до Москви, під нагляд поліції і з позбавленням права педагогічної та громадсько-політичної діяльності.

У Москві М.С. Грушевський продовжує роботу над багатотомною "Історією України-Руси".

*Проголошення 1-го універсалу
Центральної ради. В центрі – Михайло
Грушевський. Київ, 10 червня 1917 р.*

Лютнева революція у Петрограді дала Грушевському волю. 4 березня в Києві утворюється Центральна рада, яка взяла на себе функцію центрального органу руху українського громадянства за "своє право і втрачені вольності". М. Грушевського заочно обирають головою Центральної ради. 12 березня 1917 р. він повертається з Москви до Києва. 14 місяців, протягом яких існувала Центральна рада (з березня 1917-го по 1918 р.), М. Грушевський був її незмінним головою - першим спікером першого українського парламенту. 10 червня 1917 р.

Центральна рада першим своїм Універсалом проголосила автономію України у складі Російської федеративної республіки, а 15 червня обрала і затвердила перший український уряд на чолі з В. Винниченком.

29 квітня 1918 р. Центральна рада обрала Михайла Грушевського Президентом Української Народної Республіки, започаткувавши інститут президентства у нашій країні.

З падінням Центральної ради, після перевороту гетьмана П. Скоропадського Грушевський знаходився в підпіллі і переховувався за межами Києва. До міста він повернувся в грудні 1918 р., коли припинила своє існування Гетьманська держава.

На початку лютого 1919 р. Грушевський виїхав спочатку до Кам'янця-Подільського, де редагував газету "Голос Поділля" і працював над підручником "Історія України для трудової школи", а згодом – за кордон у складі делегації Української партії есерів на конференцію II Інтернаціоналу. Перебуваючи в еміграції, Михайло Сергійович змушений був змінювати місця проживання, мешкаючи із сім'єю то в Празі, то у Відні, то в Женеві. У цей час Грушевський редагував часописи "Борітеся - поборете!", "Наш стяг", а також плідно працював над багатотомною "Історією української літератури". В еміграції Грушевський дедалі більше відходить від політики й повертається до науки; повністю поринає в роботу в Українському соціологічному інституті в Празі. Разом з дочкою Катериною видає французькою мовою книги "Початок соціалістичного руху на Україні і женевський соцгурток", "З історії релігійної думки на Україні" та інші. Оселившись 1922 року в Бадені під Віднем, Грушевський займається лише "Історією української літератури" (написав чотири томи). Крім цього, Михайло Грушевський багато працював над іншими дослідженнями з історії української літератури: «Початки громадянства», «З історії релігійної думки на Україні», «З починів українського соціалістичного руху» та ін. Перебуваючи в еміграції та невтомно працюючи над науковими проблемами Михайло Грушевський тужив за Україною і мріяв про швидке повернення в рідний край. На початку 20-их рр. на Радянській Україні ішов процес активної українізації, відновлювалося

національне відродження, а це ще більш посилювало бажання вченого повернутися, щоб включитися в цю благородну роботу.

*Михайло Грушевський в родинному колі.
Стоять: Олександр (брат), Ганна (сестра),
Михайло, Марія (дружина). Сидять: Сергій
та Ольга (племінники), Катерина (донька),
Глафіра Захаріона (мати).
Київ, грудень 1906 р.*

Восени 1923 р. М. С. Грушевського обирають дійсним членом Всеукраїнської академії наук (ВУАН). У березні 1924 р. він приїздить із сім'єю до Києва, сподіваючись завершити працю над багатотомною "Історією України-Руси". У січні 1929 р. Михайла Сергійовича, єдиного з тодішніх членів Всеукраїнської академії наук, було обрано дійсним членом Академії наук СРСР. Атмосфера репресій 1930-х рр. не минула й Михайла Грушевського. Дедалі ширше почала розгортатися кампанія проти історичної школи, яку він створив після повернення з еміграції в Україну. Більшовики взяли курс на створення безнаціонального радянського суспільства, тому Грушевський був більше не потрібний. Ученого заарештовують, звинувачують в антирадянській діяльності та організації "Українського національного центру", проте через деякий час відпускають і забирають з Києва до Москви на постійне місце проживання.

Могила М. С. Грушевського

Останні три роки життя, проживаючи в Москві, Грушевський як академік АН СРСР працював над "Історією України-Руси". І сьогодні цей твір - найповніша історія нашої держави.

Помер Михайло Сергійович раптово, (24) 25 листопада 1934 р., на 68-му році життя в Кисловодську, де він перебував на відпочинку в санаторії. Похований у Києві на Байковому кладовищі.

Трагічно загинули в таборах донька Катерина, брат Олександр, племінник Сергій, інші родичі. Бо вони належали до роду Грушевських.

Його ім'я присвоєно Інституту української археографії та джерелознавства НАН України.

Пам'ятники Михайлу Грушевському

Пам'ятник Михайлу Грушевському в **Києві** розташовано на розі вулиці Володимирської та бульвару Тараса Шевченка, біля Будинку вчителя. Таке місце для монумента було обрано не випадково. У будівлі нинішнього Будинку вчителя раніше розташовувалася Центральна Рада, яку й очолював Грушевський. Саме Центральна Рада 29 квітня 1918 року обрала Михайла Сергійовича Грушевського першим Президентом Української Народної Республіки (УНР).

Автором проекту виступив відомий архітектор Микола Кислий.

Не випадково пам'ятник М. Грушевському у **Львові** розташований на проспекті Т. Г. Шевченка, адже Михайло Сергійович був професором кафедри історії Львівського університету, старий корпус якого знаходиться неподалік на вулиці Грушевського. Виготовили його з бронзи та граніту і відкрили в 1994 році.

Пам'ятник виконали скульптори – Дмитро Кривач, Микола Посікіра, Л. Яремчук, архітектор – Василь Каменщик.

Масивну скульптуру, встановили на одній з центральних вулиць **Луцька**.

Авторами проекту стали Я. Скакун та А. Бідзіля. Уродженці міста зуміли зобразити видатного українського діяча з максимальною схожістю.

24 серпня 2001 року у м. **Бар Вінницької області** у центральній частині міста на майдані М. С. Грушевського було встановлено пам'ятник-скульптуру першому Президенту Української Народної Республіки Михайлу Грушевському.

Автор – М. В. Площанський.

У місті **Козятин Вінницької області** у 2004 році встановили пам'ятник Михайлу Грушевському — українському історичу, громадському і політичному діячеві.

Пам'ятник в місті **Долина Івано-Франківської області** – перший в незалежній Україні пам'ятник українському історичу, політику і громадському діячу М. Грушевському. Відкрито його було у 1990 році.

Згідно рішення Долинської міськради від 16 лютого 2016 році в рамках підготовки до відзначення 150-річчя від дня народження М. С. Грушевського було проведено масштабну реконструкцію пам'ятника та прилеглої до нього території.

На честь 300 – річчя Кристинополя в місті **Червонограді Львівської області** було відкрито один з перших пам'ятників першому президенту УНР Михайлу Сергійовичу Грушевському. Дане рішення було прийнято на сесії Львівської обласної ради №59 від 28 січня 1992р.

Скульптура виготовлена у вигляді погрудного пам'ятника з кованої міді на постаменті з подіумом з бетону та мармурової крихти. Букви напису накладено з бронзи.

Автори: скульптор С. Якунін, архітектор В. Захаряк.

Зображення Михайла Грушевського на грошових знаках

Портрет М. Грушевського на банкноті номіналом 50 гривень зразка 1994 та 2004 рр.

Пам'ятна монета "Михайло Грушевський" присвячена 130-річчю від дня народження видатного українського вченого-історика, академіка, громадського і політичного діяча, першого Президента Української Народної Республіки у 1917-1918 рр. Михайла Сергійовича Грушевського (1866-1934).

Пам'ятна монета "Михайло Грушевський" присвячена 140-річчю від дня народження М. С. Грушевського

26 вересня 2016 року Національний банк України ввів в обіг монету, присвячену 150-річчю від дня народження історика, організатора української науки, літературознавця, соціолога, публіциста, письменника, політичного, громадського і державного діяча М. С. Грушевського.

На аверсі монети розміщено: угорі напис – Україна, малий Державний Герб України, рік карбування монети – 2016 та логотип Банкотно-монетного двору Національного банку України; стилізована композиція, що відображає фрагмент кінохроніки, – Михайло Грушевський на тлі військового строю, унизу – номінал 2 гривні.

Рекомендована література

Грушевський, М. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями [Текст] / М. Грушевський. – Донецьк : БАО, 2008. – 734 с.

Грушевський, М. Історія України-Руси [Текст]: в 11 т. Т. 7. Козацькі часи – до року 1625 / М. Грушевський; худ ред. Р. Калиш. – Київ: Наук. думка, 1995. – 624 с.

Грушевський, М. Історія України-Руси [Текст]: в 11 т. Т. 9. Роки 1650-1654 / М. Грушевський; редкол.: П. Сохань [та ін]. – Київ: Наук. думка, 1996. – 880 с.

Грушевський, М. На порозі Нової України [Текст] / М. Грушевський. – Київ : Наукова думка, 1991. – 120 с.

Грушевський, М. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя [Текст] / М. Грушевський. – Київ: Наук. думка, 1991. – 560 с.

Грушевський, М. Про старі часи на Україні [Текст]: коротка історія України для першого початку / М. Грушевський. – Київ: АТ Обереги, 1991. – 104 с.

Грушевський, М. Хто такі українці і чого вони хочуть [Текст] / М. Грушевський. – Київ: т-во Знання України, 1991. – 240 с. – (Пам'ятки історичної думки України).

Грушевський, М. Щоденник (1888-1894рр.) [Текст] / М. Грушевський; упоряд. Л.Зашкільняка. – Київ, 1997. –260 с.

Грушевський, М. Як жив український народ [Текст]: для серед. шк. віку / М. Грушевський. – Київ: Веселка, 1992. –111с.

Грушевський, М. Як жив український народ [Текст]: коротка історія України. Вид. 2-е. / М. Грушевський. – Київ: РОВО Укрвузполіграф; РВЦ Орбіта, 1991. – 112 с.

Пристайко, В. Михайло Грушевський і ГПУ – НКВД. Трагічне десятиліття: 1924-1934 [Текст] / В. Пристайко, Ю. Шаповал. – Київ: Україна, 1996. – 335 с.: іл.

Шаповал, Ю. Михайло Грушевський [Текст] / Ю. Шаповал, І. Верба. – Київ: Вид дім «Альтернативи», 2005. – 332 с.: іл.

Бурлака, Г. Літературна творчість Михайла Грушевського [Текст] / Г. Бурлака // Дивослово. – 2009. – № 1. – С. 48-54.

Бурлака, Г. Літературно-критична спадщина Михайла Грушевського: джерелознавчі знахідки [Текст] / Г. Бурлака // Слово і час. – 2008. – № 6. – С. 77-82.

Верба, І. Маловідомі сюжети з життя Михайла Грушевського (квітень 1918-квітень 1919 рр.) [Текст] / І. Верба // Історичний журнал. – 2003. – № 1. – С. 72-76.

Верстюк, В. М.С. Грушевський у перший період діяльності Центральної Ради [Текст] / В. Верстюк // Український історичний журнал. – 1996. – №5. – С. 39.

Винар, М. Сучасний стан Грушевськознавства [Текст] / М. Винар // Пам'ять століть. – 1997. – № 2. – С. 62-70.

Владовська, Т. Видавнича діяльність Михайла Грушевського [Текст] / Т. Владовська // Дивослово. – 2001. – № 2. – С. 22-23.

Гирич, І. Спадщина М. Грушевського і сьогодення [Текст] / І. Гирич // Історія України. - 2001. - № 43. - С. 4-7.

Жук, А. Професор М. Грушевський і Союз визволення України в роках Першої світової війни [Текст] / А. Жук // Молода нація: альманах. - 2002. - № 3. - С. 111-134.

Жуковський, А. Політична і публіцистична діяльність М. С. Грушевського на еміграції 1919-1924рр. [Текст] / А. Жуковський // Український історичний журнал. – 2002. – № 1. – С. 96-125.

Костенко, Т. Дорогами Михайла Грушевського [Текст] / Т. Костенко // День. – 2001. – 23 листоп. – С. 8.

Лозовий, В. Діяльність Михайла Грушевського у Кам'янець-Подільський період (1919р.) [Текст] / В. Лозовий // Молода нація : альманах. - 2004. - № 4. - С. 22-27.

Марочко, В. Михайло Грушевський: Невідомі листи першого Президента України [Текст] / В. Марочко // Слово Просвіти. - 2004. - № 43. - С. 10.

Масненко, В. Формування образу М.С. Грушевського в масовій свідомості сучасного українського суспільства [Текст] / В. Масненко // Український історичний журнал. - 2006. - № 5. - С. 19-35.

Солдатенко, В. Внесок М. С. Грушевського в концепцію української революції [Текст] / В. Солдатенко // Український історичний журнал. - 1996. - №5. - С. 5.

Грушевський Михайло Сергійович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2016. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 23.09.2016.

Біографія українського історика М. Грушевського [Електронний ресурс] // Історія України. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2009-2016. – Режим доступу: <http://www.history.vn.ua/article/182.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.

Грушевський Михайло Сергійович (1866-1934), політичний діяч, науковець, публіцист [Електронний ресурс] // Центр. б-ка ім. Т. Г. Шевченка для дітей м. Києва. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2011. – Режим доступу:

<http://www.shevkiylib.org.ua/pro-nas/nashi-partneri/157-vidatny-persony-grushevsky.html>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.

Загадка дати смерті Михайла Грушевського [Електронний ресурс] // Історична правда. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2016. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/research/2014/11/24/145966/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.

Сім маловідомих фактів про Михайла Грушевського [Електронний ресурс] // Громадське радіо. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2016. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/news/2016/09/28/sim-malovidomyh-faktiv-pro-myhayla-grushevskogol>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.

Михайло Грушевський [Електронний ресурс] // DOVIDKA.BIZ.UA. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2013-2016. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/mihaylo-grushevskiy-biografiya-skorochno/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.

Михайло Грушевський [Електронний ресурс] // Україна: Історія великого народу. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2013. – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/vidatn-d-yach-ta-tovaristva/mikhaylo-grushevskiy/>, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.

До дня народження Михайла Грушевського. 10 фактів [Електронний ресурс] // ТВОЄ МІСТО. – Електрон. текст. та граф. дані. – [Україна], 2015. – Режим доступу: http://tvoemisto.tv/news/do_dnya_narodzhennya_myhayla_grushevskogo_10_faktiv_73186.html, вільний. – Заголовок з екрана. – Мова укр. – Опис зроблено 29.08.2016.